
ÉLET-TUDOMÁNY-TÖRTÉNET: ESZMÉK, TUDÁS, TUDOMÁNY

A szerelmi költészet fiziológiájáról és patológiájáról Antonio Gazio orvosi könyve alapján*

On the Physiology and Pathology of Love Poetry Based on Antonio Gazio's medical book

Molnár Dávid tud. munkatárs
"Humanism in East Central Europe"
MTA-ELTE Lendület Kutatócsoport
ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet
mollnardavid@gmail.com

Initially submitted October 13, 2016; accepted for publication November 3, 2016

Abstract

Relationship of the four Platonic furors with the black bile is well known, but the present study draws attention to alternative physiological causes of the *furor* or *mania*. My starting point is Antonio Gazio's (1463-1528) medical manual, the *Corona florida* first published in 1491. In this work, the author's purpose was to preserve the human health, and to extend the life of his readers. My research is based on the idea cited also by Gazio, that the *mania*, or *furor* develops in the brain through the ascending vapors of the accumulated sperm. This idea is closely related to the *furor amatorius* theory which is closely related to the melancholy, the cause of which may also be the sperm accumulation. Frequently surfacing fantasies and dreams disturb the soul's normal functions and the ascending steam of sperm leads to adverse health outcomes of the brain, stomach and heart as well. I outline a possible medical interpretation of love poetry as an effect of the melancholic *furor* which is generated by the steam of accumulated sperm. In this new theoretical framework, the traditional Platonic *amor ascendens* and the medical *vapor ascendens* meet face to face in the writings of love poetry.

Kulcsszavak: Antonio Gazio, szerelmi költészet, furor, sperma, orvosi irodalom

Keywords: Antonio Gazio, love poetry, furor, sperm, medical literature

---

Egy későbbi, részletesebb vizsgálódás kiindulópontjaként, a tanulmány a szerelmi költészet lehetséges fiziológiájának felvázolására tesz kísérletet, amelyben a korabeli művészetelméleti fogalmak a kor orvostudományi fogalmaival párhuzamosan értelmezhetők. A padovai doktor,

---

* A szerző az MTA-ELTE Humanizmus Kelet-Közép-Európában, Lendület Kutatócsoport tudományos munkatársa.

Antonio Gazio¹ sok kiadást megért orvosi florilégium-kézikönyvének, a *Corona floridának* 33. fejezetében – többek között – Ali ibn Ridwan,² XI. századi arab orvosra hivatkozik, aki szerint a felhalmozódott sperma párája feljutva az agyba, *maniát* okoz. A tanulmány azt a kérdést próbálja körüljárni, hogy mindez mennyire kapcsolható össze a korszak egyik központi, platonikus eredetű művészetelméleti fogalmával, a *furorral*, amellyel hagyományosan a görög *μανία* szót szokták fordítani. Gazio könyvének sajátos műfajára is kitérve, röviden összefoglalom a művet, mivel a testmozgásokkal foglalkozó fejezeteken belül a közösülés előnyeiről és hátrányairól értekezve jut arra a hasznosnak ígérkező következtetésre, hogy a nem megfelelő gyakorisággal űzött közösülés miatti egészségtelen spermahalmozódás okozhatja például a szív és az agy elégtelenségét. Hogy milyen értelemben káros ez, azt a melankóliával összefüggésben tárgyalom, amely kapcsolódik ahhoz a Ficino által kidolgozott *furor*-elmülethez, amely nagy valószínűséggel nem volt ismeretlen Gazio előtt sem.

A *Corona florida* először 1491-ben jelent meg Velencében és nem kevesebbet kínál, mint a természetes és szükségszerű halál elnapolásával az emberi élet meghosszabbítását. Könyvét nem szakembereknek, hanem olyan hétköznapi embereknek szánta, akik a betegségek elkerülése miatt tudományos életviteli tanácsokat kerestek a mindennapjaik során felmerülő egészségügyi problémáikkal kapcsolatban. Könyvét olyan „koszorúnak” nevezi, amelynek leveleit és virágait sok verejtékkel és fáradozással fonta össze neves tudósok és költők munkáiból. A művére oly büszke szerző – ha már egyszer így alakult – azért bocsánatot kér a szó szerinti idézetekből álló, forrásmegjelöléssel ellátott mű kompiláció jellege miatt.

Gazio orvosi-egészségügyi munkája az elsők között van azon hétköznapi célokra szánt ismeretterjesztő kézikönyvek sorában, amelyet manapság a „how-to book” vagy „know-how book” kategóriába sorolnánk. A műfaj felbukkanását és elterjedését a könyvnyomtatás hozta el, amelynek megjelenésével a tudás elveszítette az oralitáshoz-, és iskolához, mint hordozókhöz való hagyományos, szoros kötődését. Ettől kezdve a tudomány, mint *ars* és *prudentia* elsajátításának, továbbadhatóságának paternalisztikus személyessége átalakul. A tudás fölött immár sokszor erősebb gyámjogot gyakorolhatnak a nagy számban kinyomtatott könyvek távolságtartóbb személytelenségükkel, mint az iskolai tanítómesterek. A magányos olvasás felülkerekedik a közösségi „beavatások” rítusán. Többé nem szükséges a „tanító” jelenléte, elég ha csupán szétküldi az őt megtettesítő médiumot maga helyett a világba. Egy könyvkereskedésben immár olyan tudáshoz is hozzá lehet jutni, amelyhez korábban nem volt lehetőség: zenei, festészeti, építészeti, orvosi stb. kézikönyvek tucatjai jelennek meg. És ennek egy speciális fajtája lenne a jobb híján „how-to book”-nak nevezett műfaj is.

Ennek az ismeretterjesztő, de ugyanakkor mégis praktikus kézikönyv-típusnak az egyik jellegzetessége, hogy olyan gyakorlati bölcsességeket kínál, amelyek a hagyományos felosztás szerint inkább a *prudentia* mint az *ars* kategóriájába tartoznak. Tehát például nem gyógyítani, hanem a betegségek elkerülésére vagy a gyógyítás tudományának mindennapos

¹ Valószínűleg 1463-ban született Padovában, ahol az orvosi egyetemet is elvégezte 1485-ben. Később a Thurzó-család több tagjával és Bakócz Tamással is közeli kapcsolatba került. Egy hosszabb európai peregrináció után, valamikor 1501 és 1508 között már neves orvosként tartózkodik Magyarországon, talán II. Ulászló szolgálatában. Thurzó János hívására 1507-ben, esetleg 1508-ban Krakkóba érkezik, ahol meggyógyítja a súlyos beteg lengyel királyt, Öreg Zsigmondot. Talán már 1508-ban visszatér Budára, de 1511-ben biztos, hogy a városban tartózkodik. Ulászló halála után távozik Magyarországról és 1528-ban hal meg Padovában.

² Latinul Haly, vagy Hali Rodoan.

használatára tanítanak meg. Másik jellegzetességük, hogy mivel főként „laikusoknak” szánták őket, e könyvek nyelve eltolódik a latin felől a nényelvek irányába.³ Manapság a „know how” könyvek a mindennapi életben felmerülő szinte valamennyi kérdésre – pl. szerelés-építés, üzlet, párkapcsolat, szabadidő, egészség témaköröktől kezdve a legabszurdabbnak tűnő témakörökig – megpróbálnak praktikus és egyszerű válaszokat adni, amelyre az angol nyelvhez kötődő műfaji elnevezés miatt sokszor már a mű címe is utal a „how to”, vagyis „hogyan” szerkezettel (pl. Trimmer 1993; Meyer 1994; Nishigaki 2000; Quan 2002; Chek 2004; Piddock 2007). A XVI. századtól kezdve az angol könyv- és művelődéstörténet számos ilyen műfajú nyomtatott könyvet ismer.⁴ Mégis talán Leonard Mascall (?–1589) nevéhez köthetők az első mai értelemben vett „how to” könyvek, amelyek nagyon speciális és szűk gyakorlati kérdésekre koncentrálnak. Például hogyan távolítsunk el szennyeződések különböző anyagú ruhákból (Mascall 1588)? Vagy hogyan ültessünk és oltunk gyümölcsfákat, és hogyan rendezzünk el köveket a kertben (Mascall 1572)? Vagy épp hogyan fogjunk halakat horoggal és zsineggel akár háborús időkben, akár pusztán az időtöltés és sport örömeért (Mascall 1590)?

A számos orvosi könyv közül érdemes megemlíteni Sir Thomas Elyot 1539-es művét, *Az egészség kastélyát*, mivel Elyot nagy valószínűséggel – közvetve, vagy közvetlenül – ismerte és fel is használta Gazio könyvét. Ezt a feltételezést erősíti az is, hogy a kortárs lyoni orvosnak, Symphorien Champier-nak egyik legfelkapottabb műve a *Rosa Gallica* szinte szóról szóra Gazio könyvének átírata, amelyet – ha jól tudom – a későbbi szakirodalom idáig nem vett észre, vagy legalábbis nem tartotta fontosnak megemlíteni. Pedig a *Rosa Gallica* 1514-es kiadásáig Gazio művének két lyoni kiadása is ismert, és miközben mára Gazio neve szinte a teljes feledés homályába süllyedt, addig Champier-val tanulmányok bősége foglalkozik. Tehát Elyot akár a *Rosa Gallica*-n keresztül is ismerhette Gazio művét, azonban a padovai orvos könyvének címét (*De conservatione sanitatis*) idézi Elyot könyvének eleje: „The conservation of the body of mankynde, within the limitation of helth”. A tudós angol kompilátor-szerző – Thomas Cromwell miniszter betegsége miatt bánkódván – nem virágokból fűz koszorút, hanem kövekből építi fel az *egészség erődítményét*, hogy a miniszter – akinek ajánlotta művét – hosszú életet élhessen egészségben. Elyot nem volt orvos és habár a korabeli orvos szakma sokat gúnyolódott a könyvén, mégis egymás után 17 kiadást ért meg. Az ajánlás azonban rossz ómennek bizonyult, és ahogy Thurzó Zsigmond is meghalt pár évre Gazio hosszú életet ígérő könyvének neki szóló dedikációja után (Récsey 1906), úgy Cromwellnek is fejét vette VIII. Henrik parancsára a bakó alig egy év múlva, 1540 nyarán.

Nem merem kijelenteni, hogy Gazio előtt nem volt ilyen típusú mindennapos használatra szánt egészségügyi kézikönyv, sőt talán volt valami minta is előtte, amiből dolgozott. Mégis érdekesnek tűnik, hogy nem a betegségeket és az azokra adott lehetséges recepteket sorolja fel 300 fejezeten keresztül, hanem a betegségek megelőzését tartja szem előtt. Gyakorlati tanácsai széleskörűek. Könyve talán nem is koszorúra, hanem inkább valami

³ Gazio könyve, habár főként laikusoknak szánta, latinul íródott, tehát a tanultabb rétegek érdeklődésére számított. Ugyanakkor egészségügyi kézikönyvének rövidített verziója, az *Egészség kincstára (Aerarium sanitatis)* rögtön német fordításban is megjelenik 1546-ban, majd 1551-ben: *Ain Schatz Camer der gesundthait*.

⁴ A XVI. század derekán a mostani üzleti-könyvekkel rokon, számos „know-how” kategóriába tartozó könyvelési kézikönyv is megjelent (Di Bianchi 1547, Peel 1553). De kertészeti, lótenyésztési, sőt Ovidiust idéző „how to love and live” szerelmi kézikönyvek is megjelentek (Hill 1558, Blundeville 1580, Hogarde 1555). Ez persze nem csak Angliában volt így, e könyveknek megvolt az olasz, francia, holland mintájuk, sokszor ezekből fordították őket.

udvarra vagy kertre hasonlít, amelyet sok részre osztva felparcellázott, vannak benne fák, veteményes, istállók, gazdasági épületek stb. és persze sok-sok virágágyás, amelyek közé járható utat is taposott.

Az első 14 fejezet egyfajta általános bevezetés a hosszú élet titkaiba, de rögtön a mű legelején leszögezi, akárhogy is éljünk, a halál elkerülhetetlen, az orvos segítségével csupán elodázhathatjuk azt (Cap. 4–5). Mégis a hosszú élet elengedhetetlen feltétele, hogy először is megfelelő orvost válasszunk magunknak, mert vannak hamis kuruzslók is (Cap. 6–14). És hogy milyen szerinte a jó orvos? A jó orvos legyen tanult, de azért legyen elég tapasztalt is, hogy pontos diagnózisokat tudjon felállítani (Cap. 8, 10). Figyeljünk arra is, hogy orvosunk egészséges legyen és a szervei megfelelően működjenek, sőt az életvitelét is szem előtt kell tartanunk, amikor választunk. Fontos hogy helyesen élje az életét, ezért például egy részeges orvos mindenképp kerülendő (Cap. 11–12), mert az orvos saját tudományának és tapasztalatának a tükre!

A 15. fejezettől kezd el részletezni, hogy mire van szükségünk az egészségünk feletti uralom (*regimen sanitatis*) megőrzéséhez. Pár fejezetet szentel a megfelelő levegőnek és ez alapján a lakóhelyünk kiválasztásának (Cap. 16–20). Egy viszonylag terjedelmesebb részben a megfelelő és a helytelen testmozgással foglalkozik (lovaglás, labdajátékok stb.), és ezen belül is – mintegy a testmozgás részeként – jó pár fejezetben keresztül a megfelelő módon történő közöszülést írja körül (Cap. 21–39). Aztán két fejezetet szentel a hideg és meleg vizes fürdők káros és hasznos hatásainak (Cap. 40–41).

A hosszú élet legfőbb titka azonban még csak ezek után következik! A kézikönyv főként táplálkozási tanácsokat ad. Ez olyan részletesen sorolja fel például az ehető növényeket, hogy botanikai szempontból sem érdektelenek a leírásai (Ubrizsi Savoia 2002: 129–134). Ez a kb. 220 fejezetnyi anyag listászerűen részletezi az ételek, azon belül is a húsok, zöldségek, gyümölcsök, tejtermékek és italok fajtáit. Külön diagnosztikai célból Gazio az ízekre is kitér (Cap. 48–55) és a tudomány a praktikum szolgálóleányaként sokszor csak hoszteszként asszisztál a tálalásnál. Neves autoritások véleményével megerősítve, a tudomány a meggyőzés tömör retorikai eszközévé válik. Például a húsokkal kapcsolatban, miután részletesen és racionálisan kategorizálja azokat – külön felosztva vízi állatokra, azon belül halakra, rákokra, kagylókra, aztán emlősökre, madarakra, azon belül is vízi és mezei madarakra stb. –, kitér elkészítésük szinte receptszerűen pontos leírására és egészségünkre való hatásaira. Ráadásul a különböző testrészeknek, mint ételeknek olykor meghökkentő anatómiai elemzését is nyújtja. Tehát egy adott testrésznek – agy, szem, emlők, gyomor, méh, herék, stb. – először tudományos szempontok szerinti rövid leírását nyújtja, elkészítésüknek mikéntjét, majd az elfogyasztott testrész fiziológiai – leginkább a nedvháztartásunkra való – hatásait vizsgálja. Végül a pihenésről, alvásról és ehhez kapcsolódóan az emésztésről ír.

A tanulmány szempontjából legfontosabb a testmozgások témáján belül vizsgált fejezetek a közöszülésről (Cap. 32–39). A már említett 33. fejezetben azt olvashatjuk, hogy a *mania* vagy más néven *furor* egyfajta kipárolgásból, vagyis a felhalmozódott sperma gőzéből, mint valami viperaméregből (*veneno viperino*) keletkezik az agyban (*ex vaporibus spermatis ad cerebrum ascendentes*). Ez a kipárolgás nem csak az agyra, hanem a gyomorra és szívre is káros, valamint melankolikussá válik tőle az ember. Szinte szó szerint ugyanez megtalálható Symphorien Champier (1514: 16^v–17^r) orvosi könyvében is. Ha a férfi közöszüléssel nem szabadul meg a felhalmozódott spermától, akkor az a „testbe szorulva” betegséget okoz. Az összepréselődött spermából (*ex coarctatione seminis*) olyan ártalmas

kigőzölgések szállnak fel az agy felé, amelyek a gyomrot és szívet is károsítják, miközben megnövekszik a melankolikus nedv aránya is.

Ez pedig máris továbbvezet a hagyományos *furor*-elmélet felé. Arisztotelész *Problematája* (953a–955a) szerint a melankólia az ihletett tudás egyik forrása. Ez később közhelyszerűen összekapcsolódott a *furorral*, valamint az *ars* legkitűnőbb művelőivel, akikben Ficino (2004: 126, 306–307) a szerelmi költészet verselőit látja. Cicero a *Tusculumi eszmecserében* (3.5) (2004: 117–118) inkább a görög *μελαγχολία*, mint a *μανία* kifejezést fordítaná a latin *furorral*, mert úgy gondolja, hogy a latin árnyaltabb különbséget tesz az *insania* és a *furor* jelentése között.

Valószínűleg Ficino volt az első, aki a korabeli, *furorokkal* kapcsolatos tradicionális elképzeléseket továbbgondolta és filozófiai rendszerébe szervesen beillesztette (Ficino 1576: 612–615, 634–635, 673, 697–, 927; Ficino 1998: 116–121; Ficino 2001: 117–120; Ficino 2004: 126–127; Ficino 2008: 50–55, 112–117). Röviden összefoglalva: a *furort* általánosságban Platón *Phaidrosz*ára hivatkozva *alienatio mentis*ként definiálja (Ficino 2008: 194–195) és négy fajtáját különbözteti meg, amelyek valójában négy lépcsőfokot is jelentenek az égiek felé. Ezek alulról felfelé a következők lennének: *furor poeticus*, *furor mysterialis*, *furor vaticinus* és *amatorius affectus*. Habár a *szerelmi furor* (*amatorius affectus*) mindhárom alatta lévő ihletettséget magában foglalja, végül minden isteni ihletettség mégis a *költői furor* nyelvéhez, vagyis a költészet és zene nyelvéhez fordul. A megszállott ezért nem is képes egyszerű beszédben kifejezni magát: dalok és költemények törnek elő belőle (Ficino 2008: 52–53). Így lesz a legerősebb költői ihletettség kifejeződése a szerelmi költészet, hiszen a legkiválóbb ihletettség nem más, mint a költői ihletettség, amelyért viszont közvetlenül a múzsák felelősek, akik birtokukba veszik a lelket, vagyis elragadják, és maguk felé fordítják azt (Ficino 2008: 200). A múzsák azonban finnyásak, és nem részesül minden lélek ebből a kegyből. Csak azt a lelket veszik birtokukba, amely valamiképpen elő van készítve (Ficino 2008: 202).

A lélek előkészítésének pedig a „melankólia” az egyik kulcsfogalma, mivel az eksztatikus lélek elragadtatása (*raptus*) szoros összefüggésben áll a melankóliával. Ficino (2004: 126, 306–307) – a fent említett Arisztotelész helyre hivatkozva – azt írja, hogy mindazok, akik kitűntek valamilyen művészetben (*ars*), vagy születésüktől fogva voltak melankolikusok, vagy a sok gondolkodástól váltak azzá. Egy másik helyen Ficino egyenesen azt állítja, hogy a *furor divinus* csak a *melancholicus* lelkeket ragadhatja el. Ahhoz, hogy a lélek mint valami puha viasz magába fogadhassa, „elviselhesse” a múzsákat, elő kell készíteni a lelket, hogy „melankolikusan puha” legyen.⁵ Ficino kétféle melankóliát különböztet meg egymástól: a *melancholia adustat* és a *melancholia naturalist*. Ez utóbbi a „vér sűrűbb és szárazabb részből” keletkezik. A múzsák ez utóbbihoz vonzódnak. Habár ebből nem következik, hogy minden melankolikus alkat jó költővé is válik, mégis a múzsák szívesebben fogadják az invitálást egy így „berendezett szálláshelyre” (Ficino 1998: 116–121).

Ficino előttről érdekes példa lehet a XV. század első feléből, a szintén padovai orvos Antonio Guainerio (1517: 70; ehhez lásd Klibansky 1979: 92–97), aki *Practicájában* azt a kérdést teszi fel, hogy némely tudatlan embert miért tesz a melankólia tudóssá? Ezzel

⁵ Ebben az értelemben beszél például Ficino a lélek lágyságáról és legyőzhetetlenségéről (*lene et insuperabile anima*) és *Phaidrosz-kommentárjában* (2.4.1) még részletesebb leírását adja ennek az *előkészítettségnek*, amikor a lélek lágyságáról (*tener*), puhaságáról (*mollis*) és érintetlenségéről (*intactus*) ír. (A lélek puhaságának egyik görög kifejezése a *μαλακός*. Ezt *Lakoma*-fordításában *mollis*nak fordítja.

kapcsolatban megjegyzi, hogy még ő is ismer olyan egyszerű és tanulatlan parasztembert, aki az időszakosan rátörő melankólia hatására *literatissimusszá* válik és verseket költ.

Ugyanakkor – olvasható Gazio hivatkozásában (Cap. 33) Hali Rodoan *Ars parva* kommentárjára – a felhalmozódott sperma nem csak a melankolikus nedvek túlsúlyát és melankóliát eredményez, hanem akár epilepsziát is okozhat. Márpedig az isteni megszállottság toposzával kapcsolatban különösen elgondolkodtató a sperma és az epilepszia kapcsolata, hiszen az isteni *furor* épp a melankólián keresztül kapcsolódik az őrjöngő Herkules szimbolikus alakjához. Ficino is utal erre a *Theologia platonica*-ban (2004: 160–163), amikor Herkules epileptikus rohamát a *furor vaticinus* egyik példajaként említi. (A lélekszabadító Herkules szimbólumához lásd Plótinosz 1986: 132–133; Allen 2002: 170–171.) Az epilepszia legelterjedtebb neve az ókortól kezdve a 16. századig, *Herkules betegsége* (Ἡράκλειος νόσος, *Herculanus-*, vagy *Herculeus morbus*; ezzel kapcsolatban lásd például Soellner 1958: 313–315) és a hagyomány szerint Herkules maga is melankolikus alkat volt. Ráadásul az epilepsziának mint „szent betegségnek” az okát már az ókori orvostudomány is gyakran a melankóliában kereste (Lásd például Aristoteles 1831: 953a10–19; Galenus 1824: 3.9).

A *furor* hasonlóan patológikus jellegével kapcsolatban érdemes utalni Boccaccióra is, aki a *Genealogia deorum*-ban (1951: 700) 'furor' értelemben használja a *fervor* (láz) kifejezést. Szerinte a jó költészethez kevés ez a „költői láz”. Élesítheti és megvilágíthatja a poéta szellemét, de ezt az *ars* segítségével végül ki is kell dolgoznia.

A *furor*-elmélet nagy propagálójától, a *doctor platonicus* Ficinótól azt is megtudjuk, hogy a melankolikus alkatúak nem csak jobban ki vannak téve, hanem jobban is engednek Vénusz csábításainak (Ficino 2001: 77–80). Ez is érdekes kapcsolódási pont, hiszen a melankolikus alkat egyik oka a fentiek szerint épp a felhalmozódott sperma párája lehet. Ezen logika mentén továbbhaladva pedig persze, hogy épp a melankolikus alkatúak lesznek Vénusz kertjébe csábulva a legkiszolgáltatottabbak. Mindemellett megjegyzendő, hogy a szerelem maga is melankolikus állapotba képes hajszolni az embert.

Mindezek után az a kérdés, hogy vajon a sperma felhalmozódása és az ihletett szerelmi költészet között van-e közvetlen összefüggés? Erre szó szerinti választ se Ficinónál, se Gaziónál, se pedig Symphorien Champier-nál nem találtam, azonban a fent felvázolt pontok alapján magától értetődően levezethető a kapcsolat. Ha kérdésfelvetésünk nem is érinti a költészet egészét, az ihletett, szenvedélyes szerelmi költészet egyik kiváltó okaként mégis csak meg kell neveznünk a felhalmozódott spermát, amelynek a párájától túlságosan nedvessé váló test melankolikus állapotot idéz elő a lélekben. Az agyba felszálló pára miatt (Gazio: Cap. 262) víziók és álmok gyötrik az embert, és ahogy a szomjas ember vízzel, az éhes ember kenyérral álmodik, úgy a felhalmozódott spermától indulatos lélek nővel álmodik. (Az álomban közöszülésre készítő lidérces lény, a *succubus* is a nedvháztartás felborulásaként diagnosztizálható.) Ezek a víziók ébren is zaklatják a lelket és ebből szökkenhet szárba az a melankolikus és szenvedélyes szerelmi költészet, amely a sperma túltengésének megszüntetésével maga is elenyészik. Így az *amor ascendens* erejétől az ég felé hajtott és az elfojtott szerelem szintén felfelé törekvő párájától, a *vapor ascendenstől* űzött lélek ihletett költészete egyformán valami lelki zavar tüneteként írható le.

Ez utóbbi kezelésére Gazio és Champier is rögtön a probléma gyökerére fókuszál és a megfelelő nedvháztartás végett a napi egy közöszülést ajánlja, amivel pont elkerülhető a kiszikkadás és a nedvek túltengése is. A vágy megszűnésével pedig nem csak a melankólia szűnik meg, hanem a konkrét vagy általánosságban kívánt szeretett lény víziója iránti

szenvedély is, amely az örület egy fajtájaként nem csak esztelen dolgokra ragadtatja az embert, de még akár szerelmi költészetre is. A mag távozásával viszont maguk a múzsák is szétrebbennek és – legalábbis egy ideig – nem kívánnak megtelepedni a melankolikusan puha emberi lélekben. Így aztán a költészet hajtóereje is mérséklődik vagy alábbhagy.⁶ A tanulmány nem megválaszolni, hanem felvetni akart egy olyan kérdést, amelyet ez idáig még nem tettek fel, és megpróbált egy olyan fogalomtörténeti keretet kijelölni, amelyen érdemes lehet elindulni a további orvostörténeti és irodalomelméleti kutatásoknak.

Irodalom

ALLEN, M. J. B.: *Life as a Dead Platonist = Marsilio Ficino: His Theology, His Philosophy, His Legacy*, szerk. M. J. B. ALLEN, V. REES, M. DAVIES. Leiden, Brill, 2002.
http://dx.doi.org/10.1163/9789047400547_010

ARISTOTELES (PSEUDO): *Problemata*. In: *Aristotelis opera*, szerk. I. BEKKER. Berlin, Reimer, I–II, 1831. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110835861>
<http://dx.doi.org/10.1515/9783110835878>

BLUNDEVILLE, T., GRISONE, F.: *The foure chieftest offices belonging to horsemanship* [...]. London, Henrie Denham, 1580.

BOCCACCIO, G.: *Genealogie Deorum gentilium libri*, szerk. V. ROMANO. Bari, Laterza, 1951.

CHAMPERIUS, S.: *Rosa Gallica*. Lyon, Iodocus Badius, 1514.

CHEK, P.: *How to eat, move and be healthy! Your personalized 4-step guide to looking and feeling great from the inside out*. San Diego, C.H.E.K. Institute, 2004.

CICERO: *Tusculumi eszmezsere*, ford. VEKERDI J. Bp., Allprint, 2004. 3.5 [3.11], 117–118.

DI BIANCHI, G. P., CHRISTOFFELS, J. Y.: *A notable and very excellent worke: expressing and declaryng the maner and forme how to kepe a boke of accoptes or reconyngs, verie expediente and necessary to all marchantes, receivers, auditors*. [London, Richard Grafton], 1547.

ELYOT, T.: *The castel of helth gathered and made by Syr Thomas Elyot knyghte, out of the chiefe authors of physyke, wherby euery manne may knowe the state of his owne body, the*

---

⁶ Ficino (1998: 123–125, 378–381) úgy általában kúrálná a melankólia minden fajtáját, mert igaz, hogy azt hasznosnak tartja a tudományok és költészet műveléséhez, mégis figyelmeztet, hogy hosszú távon roppant káros lehet a testre és a lélekre is. Szerinte a legjobb orvosság egyrészt Apollón gyógyító ajándéka: a fény és a dal; másrészt pedig Bacchus ajándéka: a bor. Mindkettő jól ismert régi recept mind a szerelem, mind a bánkódás ellen. A borral kapcsolatban Ficino azt ajánlja, hogy a melankolikusok naponta kétszer igyanak bőségesen bort, azonban kerüljék a részegséget, mert a Bacchus táplálta részegség az egyike azon „veszélyes szörnyetegeknek” (*monstrum*), amelyek a tudós emberre állandóan leselkednek. Ha nincs más választás, akkor ivás helyett inkább csak szagolgassuk a bort, vagy akár öblögessünk is vele, de az is jó, ha belemártjuk az ujjunkat és így teszünk valamennyit az orrlyukakhoz, vagy a halántékhoz is belőle.

---

preseuatio[n] of helthe, and how to instructe welle his physytion in syckenes that he be not deceyued. London, Thomas Berthelet, 1534 [1539].

FICINO, M.: *A szerelemről: Kommentár Platón A Lakoma című művéhez*, ford. IMREGH M. Bp., Arcticus, 2001 (Libri operis magni).

FICINO, M.: *Commentaries on Plato: Phaedrus and Ion*, szerk., ford. M. J. B. ALLEN. Cambridge–London, Harvard University Press, 2008.

FICINO, M.: *Opera omnia*, Basileae, Ex officina Henric Petrina, I–II, 1576.

FICINO, M.: *Platonic Theology*, ford. M. J. B. ALLEN (I–VI), J. WARDEN (I–III), latin szöveg kiad. J. HANKINS, W. BOWEN. Cambridge–London, Harvard University Press, I–VI, 2001–2006.

FICINO, M.: *Three Books on Life*, kiad., ford. C. V. KASKE, J. R. CLARK. Tempe, Arizona, 1998 (Medieval & Renaissance Texts & Studies).

GALENUS: *De locis affectis libri VI*, szerk. C. G. KÜHN. In: *Claudii Galeni opera omnia*. Leipzig, Knobloch, VIII, 1824.

GATZIUS, A.: *Ain Schatz Camer der gesundthait*, ford. H. ZIEGLER. Augsburg, Ulhart, 1546.

GATZIUS, A.: *Schatzkammer der Gesundheit*. Strasbourg, Rihel, 1551.

GAZIO, A.: *Aerarium sanitatis*. Augsburg, Ulhart, 1546.

GAZIO, A.: *Corona florida medicinae sive de conservatione sanitatis*. Velence, Johannes & Gregorius de Gregoriis, 1491.

GUAINERIUS, A.: *Practica*. Velence, Luca Antonio Giunta, Girolamo Salio, 1517.

HILL, T.: *A most briefe and pleasaunte treatise, teachyng how to dresse, sowe, and set a garden: and what remedies also may be had and vsed agaynst suche beastes, wormes, flies, and suche like, that noye gardens*. London, 1558.

HOGARDE, M.: *A mirrour of loue, which such light doth giue, that all men may learne, how to loue and liue* [...]. London, s. n., 1555.

KLIBANSKY, R., PANOFSKY, E., SAXL, F.: *Saturn and Melancholy*. Nendeln, Liechtenstein, Kraus Reprint, 1979.

MASCALL, L.: *A Booke of Fishing with Hooke & Line and of all other instruments thereunto belonging. Another of sundrie Engines and Trappes to take Polcats, Buzards, Rattes, Mice,*

---

and all other Kindes of Vermine and beasts whatsoever, most profitable for all warriners, and such as delight in this kinde of sport and pastime. London, John Wolfe, 1590.

MASCALL, L.: *A Booke of the Arte and Maner how to Plant and Graffe All Sorts of Trees: How to Sette Stones & Sow Pepins, to Make Wild Trees to Graffe On, as Also Remedies & Medicines: with Diuers Other New Practises* [...]. London, Henrie Denham, 1572.

MASCALL, L.: *A Profitable booke declaring dyuers approoued remedies to take out spottes and staines in silkes, veluets, linnen and woollen clothes: with diuers colours how to die veluets and sylkes [...] also to dresse leather, and to colour felles, how to gild, grave, sowder, and vernishe, and to harden and make softe yron and steele.* London, Thomas Purfoote, 1588.

MEYER, K.: *How to shit in the woods: an environmentally sound approach to a lost art.* Berkeley, Ten Speed Press, 1994.

NISHIGAKI, H.: *How to good-bye depression.* San Jose, Writers Club Press, 2000.

PEEL, J.: *The maner and fourme how to kepe a perfecte reconyng* [...], London, Richard Grafton, 1553.

PIDDOCK, B.: *How to write a how to write book.* Llanymynech, Neil Rhodes Books, 2007.

PLÓTINOSZ: *Az Egyről, a szellemről és a lélekről. Válogatott írások*, ford., jegyz. J. HORVÁTH, I. PERCZEL. Bp., 1986 (Az ókori irodalom kiskönyvtára).

QUAN, A.: *How to date a white woman: a practical guide for Asian men.* Vancouver, Technobase Inc., 2002.

RÉCSEY, V.: *Gazius Antal humanista írónak egy kiadatlan kéziratot munkája, melyet Thurzó Zsigmond váradi püspöknek ajánlott.* In: S. HEGEDÜS, *Analecta recentiora ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia.* Bp., Hornyánszky, 1906, 125-236.

SOELLNER, R.: *The Madness of Hercules and the Elizabethans.* Comparative Literature, 10/4 (1958): 309–324. <http://dx.doi.org/10.2307/1768803>

TRIMMER, J. W.: *How to avoid huge ships.* Centreville, Md. : Cornell Maritime Press, 1993.

UBRIZSY SAVOIA, A.: *Olasz-magyar botanikai kapcsolatok a nagyszombati egyetem megalapításáig, 1635.* Pécs, Pécsi Tudományegyetem Növénytani Tanszék, 2002.